

STILLE EN GEHEIME RESERVES

door P. J. H. J. Bos

In het juni-nummer van dit tijdschrift heeft Mr. J. de Wilde zijn visie gegeven op het probleem „Stille en geheime reserves”, zulks naar aanleiding van het rapport van de subcommissie van de C.A.B., gepubliceerd in het meinummer 1962 van „De Accountant”.

Als ex-voorzitter van de inmiddels ontbonden subcommissie maak ik gaarne gebruik van de gelegenheid op voornoemd artikel commentaar te geven. Ik releveer dat het rapport van de subcommissie ten doel had het stimuleren en activeren van de meningsvorming onder de leden van het Nederlands Instituut van Accountants over de in het rapport aan de orde gestelde problemen. De subcommissie is dan ook uitgegaan van de voorkennis welke bij de leden kon worden verondersteld.

De subcommissie had zich reeds gerealiseerd dat deze voorkennis buiten de kring van beroepsgenoten slechts ten dele aanwezig zou zijn. Aan het slot van het rapport (zie sub 33) werd dan ook de wens uitgesproken dat, indien de leden van het N.I.v.A. zich in het algemeen met de conclusies konden verenigen, door het bestuur zou worden bevorderd dat één of meer publicaties over dit onderwerp verschijnen ter voorlichting van het bedrijfsleven. Het verwondert mij dan ook niet dat Mr. de Wilde bij de bestrijding van de conclusies aan de argumentatie van de subcommissie grotendeels is voorbijgegaan en onder de gemaakte opmerkingen er vele voorkomen, waarmede elke accountant zich geheel zal kunnen verenigen, doch die in wezen met het onderhavige vraagstuk weinig te maken hebben.

Wel onmiddellijk op het vraagstuk betrekking hebbende zijn een tweetal samenhangende door Mr. de Wilde geponeerde stellingen:

1. De vorming van stille en geheime reserves moet aan het beleid van de bestuurders worden overgelaten. Zolang de jaarrekening geen te gunstig beeld geeft van de vermogenspositie en de beleidslijn niet strijdt met de belangen van aandeelhouders, zal de accountant zich daarmee kunnen verenigen.
2. Het is geoorloofd onzichtbaar te putten uit voorheen gevormde stille en geheime reserves.

Reeds enkele decennia wordt echter algemeen door de accountants het standpunt ingenomen dat, indien tot relatief belangrijke bedragen uit stille of geheime reserves wordt geput, dit uit de jaarrekening dient te blijken en anders geen goedkeurende verklaring kan worden afgegeven. Dit standpunt is door het overgrote gedeelte van het bedrijfsleven als juist aanvaard. Wanneer Mr. de Wilde de vorming van stille en geheime reserves verdedigt met het motief, dat men dan in de toekomst bepaalde verliezen, resp. bijzondere lasten geheim kan houden, is hij er zeker in geslaagd om een belangrijk bezwaar tegen het vormen van geheime reserves duidelijk naar voren te brengen.

Onder verwijzing naar het Franse spreekwoord „Pour discuter il faut être d'accord”, merk ik op, dat het gemeenschappelijke uitgangspunt hier te ver ligt om een vruchtbare discussie mogelijk te maken. Ik hoop echter wel meer begrip te kunnen wekken voor het standpunt van de subcommissie.

Ik zal hierna de indeling en de nummering van het artikel van Mr. de Wilde aanhouden.

Ad. 3. Met betrekking tot de door de subcommissie gevolgde methodiek, moge ik opmerken dat de commissie achtereenvolgens heeft besproken:

A. Welke betekenis kan worden gehecht aan de argumenten pro en contra welke worden, resp. kunnen worden aangevoerd met betrekking tot stille en geheime reservering.

De conclusie die uit het betoog voortvloeit is aangegeven sub 29 van het rapport en luidt:

„Geen van de voor stille en geheime *reservering* aangevoerde argumenten is „houdbaar indien ze worden gesteld tegenover de afbreuk die wordt gedaan „aan de economische betekenis van de jaarrekening.”

Hierop volgt logisch:

„Wij zijn daarom van mening dat stille en geheime reserveringen niet meer „kunnen worden geacht goed koopmansgebruik te zijn.”

B. Welke invloed genoemde conclusies dienen te hebben op de goedkeuring van de jaarrekening door de accountants.

De conclusies waartoe de subcommissie is gekomen, zijn opgenomen onder de samenvatting van de conclusies waarbij onderscheid is gemaakt tussen geheime reserve enerzijds en geheime vermogensaanwas anderzijds.

C. In een afzonderlijke paragraaf sub 33 is aangegeven, dat het moment, waarop van iedere accountant kan worden geëist dat hij met de sub B genoemde conclusies ten volle rekening houdt, nog niet bereikt is. Daar hierdoor tijdelijk onzekerheid bestaat t.a.v. de vraag, welke betekenis aan de verklaring van een accountant kan worden gehecht, heeft de subcommissie voorstellen gedaan die ten doel hebben deze periode van onzekerheid te bekorten.

Het zou de discussie zeker ten goede zijn gekomen wanneer Mr. de Wilde deze drie punten had onderscheiden. Het is toch logisch dat, wie tegen de conclusie sub A bezwaar heeft, de sub B genoemde conclusie evenmin kan onderschrijven, terwijl de sub C voorgestelde maatregelen alleen zin hebben, als de conclusies sub A en sub B juist zijn.

Waar Mr. de Wilde zo terecht er op wijst dat het begrip „goed koopmansgebruik” - zoals trouwens alle abstracte begrippen - een verschillende inhoud heeft naar gelang van de plaats waar en de tijd waarin het wordt gebruikt, valt het op, dat hij klaarblijkelijk alle koopmansgebruik van deze tijd goed acht en geen rekening houdt met het feit dat begrippen ook in de tijd (dus volgtijdelijk) wijzigen; deze wijzigingen komen geleidelijk tot stand en wel naar gelang - mede onder invloed van de wetenschap - nieuwe inzichten baanbreken, resp. nieuwe behoeften ontstaan. Het is m.i. in strijd met de mentaliteit van leiders van ondernemingen om bij de beantwoording van de vraag of iets goed of niet goed kan worden geacht, zich te blijven baseren op wat in het verleden - onder de toen bestaande omstandigheden - gebruik is geweest. In ieder geval mag van deskundigen worden verwacht dat zij voor- en nadelen tegen elkaar afwegen en hebben zij niet alleen het recht, doch tevens veelal de plicht de meningsvorming te bevorderen.

Wanneer de subcommissie in par. 33 van haar rapport heeft voorgesteld art. 16

van het R.v.A. in die zin te wijzigen dat nader omschreven wordt wat moet worden verstaan onder een „jaarrekening opgemaakt volgens goed koopmansgebruik”, is het zeker niet de bedoeling geweest uitgewerkte balansvoorschriften te geven voor elke bedrijfstak, doch uitsluitend om te bepalen dat, in het kader van de jaarrekening van geen goed koopmansgebruik mag worden gesproken wanneer de winst niet volgens een bedrijfseconomisch verantwoord stelsel is bepaald en binnen het kader van de economische doelstelling van de jaarrekening geen inzicht wordt gegeven in de kapitaal- en vermogensstructuur en de rentabiliteit van de onderneming. Overigens releveer ik dat de reglementen van het Ned. Instituut van Accountants geen gedetailleerde voorschriften geven, doch zich beperken tot algemene richtlijnen en normen. Van elke accountant wordt verwacht dat hij op basis van zijn kennis en ervaring en rekening houdende met alle omstandigheden van het concrete geval, binnen het kader van zijn eigen verantwoordelijkheid, tot een eigen oordeel kan komen.

In de theorie (o.a. de balansleer) en in de reglementen vindt hij alleen het richtsnoer, hetwelk hem in staat moet stellen in de oneindige verscheidenheid van de praktijk zijn weg te vinden. Waar hij een oordeel geeft over het werk van anderen - in casu over de jaarrekening - zal hij echter niet uitsluitend van zijn eigen mening kunnen uitgaan, doch rekening moeten houden met datgene wat in het maatschappelijk verkeer is gegroeid.

In het kader van het vraagstuk van de stille en geheime reserves moge ik terzake verwijzen naar het verslag van de studievergadering van 19 januari 1963, in welke vergadering het rapport van de studiec commissie is besproken.

Voorts moge ik er op wijzen, dat:

- a. in de financiële pers meerdere malen de vraag is gesteld of het juist is, dat een accountant bij een jaarrekening een goedkeurende verklaring afgeeft als in belangrijke mate stille of geheime reserves zijn gevormd;
- b. in de beide desbetreffende rapporten van de werkgeversbonden met betrekking tot de jaarverslaglegging uitdrukkelijk stelling wordt genomen tegen het criterium van de z.g. minimum-positie en tegen stille en geheime reserveringen die het getrouwe beeld van de samenstelling van het vermogen en het resultaat vertroebelen;
- c. er een sterke ontwikkeling gaande is in de richting van de bewustwording van de enkeling, en hiermede gepaard gaande een sterke drang naar openheid in de verslaglegging. Het standpunt dat een leider van een onderneming beter dan ieder ander kan overzien wat in het belang van de onderneming is en beter de belangen van alle betrokkenen tegen elkaar kan afwegen, moge waar zijn, doch het is niet meer „eigentijds” om hieraan het recht te ontnemen zelfstandig en zonder een duidelijke en aan het doel beantwoordende verantwoording, over rechten van anderen te beschikken en belanghebbenden zelfs de mogelijkheid van kritiek te ontnemen.
- d. in het rapport van de subcommissie gemotiveerd is aangegeven en sub 29 uitdrukkelijk als conclusie vermeld, dat geen der voor stille en geheime reservering aangevoerde argumenten thans meer houdbaar is indien deze worden gesteld tegenover de afbreuk die door stille en geheime reservering wordt gedaan aan de economische betekenis van de jaarrekening.

Men kan deze mening niet bestrijden met de mededeling dat in de kringen

van het bedrijfsleven en in de verschillende sectoren het vrij algemeen nog niet in strijd wordt geacht met goed koopmansgebruik om geheim of stil te reserveren. De opvatting dat wat koopmansgebruik is ook goed koopmansgebruik is, is onhoudbaar. Een dergelijke opvatting leidt tot verstarring; de geschiedenis van de wetenschap leert gelukkig dat dergelijke argumenten een gewenste ontwikkeling alleen maar tijdelijk kunnen tegenhouden; dit is overigens niet de mentaliteit die men bij een ondernemer verwacht.

Ad. 4. Als reeds vermeld, is het wijzigingsvoorstel met betrekking tot art. 16 van het R.v.A. alleen bedoeld om op het juiste moment aan een periode van onzekerheid t.a.v. de betekenis van een accountantsverklaring bij een jaarrekening een einde te maken.

Voor de motiveringen mag ik verwijzen naar het rapport van de subcommissie alsmede naar de door mij in de voornoemde studievergadering van 19 januari 1963 gehouden inleiding. Als Mr. de Wilde het wijzigingsvoorstel ongelukkig noemt, kan hieraan geen andere betekenis worden gehecht dan aan de mededeling dat hij het middel van stille en geheime reservering niet wil missen.

De vraag waarom het primair gaat is niet of men in de kringen van het bedrijfsleven het nog goed koopmansgebruik acht om geheim of stil te reserveren, doch of het goed koopmansgebruik is; secundair komt dan eerst de vraag wat het standpunt van de accountant moet zijn zolang vele leiders van ondernemingen de vorming van stille en geheime reserves nog een onmisbaar middel vinden.

Als Mr. de Wilde de samenstellers van het R.v.A. de goede raad geeft zich te hoeden voor overspanning tussen hun eisen en bestaande opvattingen omtrent goed koopmansgebruik, zijn wij hem daarvoor uiteraard erkentelijk. De vraag is echter of uit het artikel van de subcommissie niet reeds duidelijk blijkt dat zij zich heeft gerealiseerd dat haar opvatting met betrekking tot de stille en geheime reservering en de goedkeuring van een jaarrekening eerst kan worden doorgevoerd wanneer niet alleen de overgrote meerderheid van de accountants dit standpunt deelt (welke vraag na de bespreking in de studievergadering dd. 19 januari 1963 wel bevestigend kan worden beantwoord), doch ook in het bedrijfsleven hiervoor begrip is gewekt. De voorgestelde wijziging van art. 16 heeft, indien dit bereikt is, alleen zin om te voorkomen dat individuele accountants zich ten onrechte zouden kunnen blijven beroepen op het „gebruik”.

In par. 20 van haar rapport heeft de subcommissie duidelijk aangegeven, dat openlijke reservering van winst in het algemeen doelmatig en dus wenselijk is. De commissie onderscheidt echter „winstbepaling” en „winstbestemming” en wijst een vermenging tussen beide af. Voorts blijkt duidelijk dat de commissie niet van mening is geweest dat ooit van een exacte bepaling van de winst sprake kan zijn (zie ook mijn inleiding bij de bespreking van het rapport in de meergenoemde studievergadering). Zij stelt alleen als voorwaarde dat de winst volgens een economisch aanvaardbaar stelsel moet zijn bepaald. Voorts is zij zich er volkomen van bewust dat waar ramingen nodig zijn (o.a. ten aanzien van de levensduur der activa en voorts bij de raming van lasten die wel oorzakelijk aan het verleden verbonden zijn, doch eerst in de verre toekomst exact bekend worden) altijd afwijkingen tussen de ex-ante schattingen en de ex-post waarnemingen zullen ontstaan. Terzake moge ik mede verwijzen naar het artikel van Prof. v. d. Schroeff in het M.A.B. van mei 1964.

In het rapport is voorts duidelijk aangegeven dat de subcommissie bij deze ramingen het standpunt inneemt dat de kans op latere nadelige verschillen beduidend kleiner dient te zijn dan de kans op voordelige verschillen.

De conclusie sub 4 vangt dan ook doelbewust aan met de woorden „Indien blijkt”. Dit neemt niet weg, dat ramingen rationeel moeten blijven, waarbij op te merken valt dat, wanneer niet de enkele post maar het totaal wordt bezien, ramingen veelal vrij exact kunnen geschieden. Daarom kan van een bepaalde raming wel degelijk gezegd worden of ze onder resp. boven de nog aanvaardbare norm ligt.

Bovendien blijkt duidelijk uit het rapport dat de accountant de verantwoordelijkheid voor het weigeren van een goedkeurende verklaring even zwaar voelt als die voor het afgeven ervan.

Wanneer de accountant echter tot de overtuiging komt, dat het inzicht in de rentabiliteit en de financiële positie in belangrijke mate wordt bemoeilijkt, resp. dat een onjuiste indruk ontstaat, mag van hem niet verwacht worden dat hij toch een goedkeurende verklaring afgeeft en zal hij voor een conflict niet uit de weg kunnen gaan. Dit heeft overigens niets te maken met de verantwoordelijkheid van de leiding van het bedrijf en haar onweersproken recht en plicht, de jaarrekening vast te stellen zoals zij deze juist vindt, maar wel met de verantwoordelijkheid van de accountant in verband met zijn functie.

Dikwijls blijkt in de praktijk, ook in de gevallen waarin een accountant geen goedkeurende verklaring kan afgeven, dat hij begrip voor zijn standpunt weet te wekken en het conflict wel meevalt. Het zijn meestal de zwakke ondernemers die bevreesd zijn voor kritiek en zich niet in staat achten hun beleid met redelijke argumenten te verdedigen.

Ad. 5. Na het voorgaande meen ik van een uitvoerig commentaar op deze opmerkingen te kunnen afzien. Het is nimmer „eigentijds” geweest om opvattingen, waarvan wordt aangetoond dat ze niet meer houdbaar zijn, te blijven verdedigen met het argument dat zoveel anderen deze nog wel aanhangen en het is altijd „eigentijds” geweest om, zolang het laatste het geval is, bij het geven van een oordeel daar wel rekening mede te houden, doch tevens de eigen mening uit te dragen.

Voor een beroepsorganisatie als het N.I.v.A. is het voorts vanzelfsprekend dat zij niet wacht tot iedereen overtuigd is, doch op het juiste moment haar leden de steun geeft om de huns inziens juiste opvatting te kunnen doorvoeren. Mede gezien de hierboven genoemde rapporten van de werkgeversbonden, de opmerkingen in de financiële pers en de opvatting van het overgrote deel van de leden, is dit moment dichter bij dan in het artikel van Mr. de Wilde wordt verondersteld.

Ad. 6. Als hiervoor ad. 3 vermeld, wordt het aan de kennis, ervaring en het verantwoordelijkheidsgevoel van de accountant persoonlijk overgelaten om, rekening houdende met alle bijzonderheden van het concrete geval, de weg te vinden in de oneindige verscheidenheid van de praktijk. In het rapport van de subcommissie is er dan ook doelbewust van afgezien casus posities te behandelen, resp. nadere richtlijnen te geven voor bijzondere bedrijfstakken. Gezien de samenstelling van de commissie kan Mr. de Wilde er van overtuigd zijn dat zij zich heeft gerealiseerd dat bij bepaalde bedrijven (b.v. bij maatschappijen van levensverzekering,

credietinstellingen enz.) bepaalde factoren een bijzonder accent kunnen krijgen. Dit betreft in de eerste plaats de grootte der marge van onzekerheid of, m.a.w. de marge die er bestaat tussen de ramingen waarvan men objectief kan stellen dat zij te hoog resp. te laag is; voorts de mate waarin bedrijfseconomische opvattingen, o.a. over de winstbepaling, in die bedrijfstak gemeengoed zijn geworden. De principes, zoals deze in het rapport zijn ontwikkeld, blijven echter, ondanks genoemde accentverschillen, gelijk. Hetzelfde geldt ten aanzien van de verschillen tussen de kleinere en de grotere ondernemingen.

Naar de mening van de commissie is de ratio voor de vorming van stille en geheime reserves bij de besloten N.V. - afgewogen tegen de economische betekenis van de jaarrekening - relatief gezien niet groter dan bij de grote ondernemingen.

De verwijzing naar de uiteenlopende wetgevingen in de verschillende landen en de eisen die de Amerikaanse S.E.C. aan de verslaglegging stelt, zijn in het kader van het onderhavige probleem van geen enkele betekenis zolang Mr. de Wilde niet stelt dat in één van deze landen de vorming van stille en geheime reserves wordt voorgeschreven.

Ad. 7. Met de beschouwingen sub 7 kan ik mij nagenoeg geheel verenigen; het verband met het onderhavige probleem ontgaat mij echter; een alles onthullende verslaglegging vraagt niemand, maar wel een informatie die beantwoordt aan het doel.

Een overvloed van cijfermateriaal, dat uiteindelijk geen inzicht geeft in de werkelijke financiële positie en de winstcapaciteit van het bedrijf, voldoet zeker niet aan de door de subcommissie in het rapport sub 18 gestelde eis.

Het feit, dat bij slechte resultaten het bestuur en de toezichthouders eerder tot een betere verantwoording zullen worden gedwongen dan indien de getoonde resultaten bevredigend worden geoordeeld, heeft in principe niets te maken met het onderhavige probleem. Waar blijkens de volgende paragrafen Mr. de Wilde de gevormde geheime reserves o.a. wil gebruiken om eventuele verliezen in slechtere tijden niet naar voren te doen komen, verliest deze beschouwing elke waarde. De laatste alinea van par. 7, waar wordt vermeld dat het initiatief tot voortdurende verbetering van de verslaggeving is uitgegaan van de ondernemers op grond van de overweging dat zij belangstelling en begrip van hun aandeelhouders nodig zullen hebben om in de steeds wassende financieringsbehoeften van groeiende ondernemingen te kunnen voorzien, is een krachtig argument tegen de vorming van geheime reserves. Zelfs indien door geheime inplaats van open reservering meer middelen voor interne financiering in het bedrijf zouden kunnen worden gehouden en men het bezwaar dat belanghebbenden dan zelfs de mogelijkheid van kritiek wordt onthouden, niet telt, zal toch het verkrijgen van nieuwe middelen worden bemoeilijkt resp. zullen minder gunstige voorwaarden kunnen worden bedongen.

Ad. 8. Als in deze paragraaf er op wordt gewezen dat de leiding zich slechts kan handhaven als er wederzijds vertrouwen bestaat, is dit eveneens een krachtig argument tegen de vorming van - en het onzichtbaar putten uit geheime reserves.

Overigens verlangt niemand van de leiding dat zij zal mededelen hoe zij het spel verder zal spelen en hoe haar troeven liggen indien dit in strijd is met het belang van de onderneming. De in het rapport sub 18 genoemde eisen hebben alleen

betrekking op de vraag, hoe het spel tot dan gespeeld is, terwijl uitdrukkelijk vermeld is, dat de gepubliceerde jaarrekening zich tot de hoofdzaken kan beperken. Elk spel heeft overigens zijn eigen spelregels.

Ad. 9. De opmerkingen sub 9 zijn, als hierboven reeds vermeld, m.i. krachtige argumenten tegen de vorming van geheime reserves en vóór de vorming van open reserves.

Wanneer men voor rekening van anderen speelt, hebben deze toch wel het recht op een informatie. De leiders van een onderneming en de overige belanghebbenden hebben soms tegengestelde belangen die niet uitsluitend in het financiële vlak liggen.

Overigens herhaal ik de opmerking, dat geen enkele accountant zich er tegen zal verzetten wanneer bij de raming van kosten ten laste van afgelopen jaren, veiligheidsmarges in acht worden genomen, mits deze rationeel zijn.

Van de accountant mag worden verwacht, dat hij er op wijst dat ook met latente risico's (b.v. het debiteurenrisico) rekening dient te worden gehouden.

De vraag of deze voorzieningen moeten blijken dan wel geheim gehouden moeten worden, is echter niet zonder meer een zaak van policy, doch is mede een bedrijfseconomisch en sociaal vraagstuk.

Ik merk op, dat voor de beoordeling van het weerstandsvermogen van een onderneming niet zo zeer naar de reserves als onderdeel van het vermogen moet worden gezien, doch voornamelijk naar de winstcapaciteit en naar de reserves als element van de kapitaalstructuur, zoals deze aan de debetzijde der balans voorkomen (zie rapport commissie, sub 18.).

Ad. 10. Wanneer in het kader van de onzekerheid de gebruiksduur van een bedrijfsmiddel voorzichtig geraamd wordt, betreft dit geen stille of geheime reserves, doch is nog steeds sprake van een naar juiste bedrijfseconomische beginselen opgemaakte balans.

De commissie heeft uitdrukkelijk aangegeven dat het winstbegrip geen exact gegeven is. De opmerkingen inzake de waarde van een aandeel bij overname of liquidatie hebben niets te maken met het vraagstuk van stille en geheime reserveringen bij een going concern, hetwelk rendabel kan worden geacht.

De beschouwingen met betrekking tot de waardering van activa op basis van de vervangingswaarde, houden zo weinig rekening met datgene wat in de theorie van de vervangingswaarde wordt gesteld en gemotiveerd, dat het geen zin heeft te dezer plaatse hierop nader in te gaan.

Ten onrechte gaat Mr. de Wilde er toch van uit, dat bij de waardering van de activa op basis van de vervangingswaarde geen rekening wordt gehouden met de mogelijkheid dat in de toekomst, hetzij door endogene, hetzij door exogene oorzaken, verliezen kunnen ontstaan. Zolang echter redelijkerwijze mag worden verondersteld dat het bedrijf op grond van de wet van de continuïteit nog een nuttige functie verricht en redelijkerwijze verwacht mag worden dat in de prijs van het product de gebrachte offers kunnen worden goedgemaakt, is het irrationeel om de mogelijkheid van na de balansdatum ontstane verliezen in een exact cijfer op de balans tot uitdrukking te brengen; daarvoor is een reserve nodig. Indien redelijkerwijze wel verwacht moet worden dat in de toekomst de gemaakte offers niet kunnen worden goed gemaakt (zie paragraaf 21 van het rapport), is de continuïteit doorbroken en gelden andere waarderingsmaatstaven. In feite is dan

een reorganisatie op haar plaats, indien van een verdere exploitatie een beter resultaat kan worden verwacht dan bij directe liquidatie.

De opmerking over de immateriële activa ziet voorbij aan het feit dat deze activa alleen waarde hebben als er sprake is van overwinst. Deze immateriële activa hebben in principe dezelfde betekenis als goodwill en worden, behoudens het nog niet geamortiseerde deel, dan ook alleen p.m. vermeld. Het is een oud misverstand dat men uit een gepubliceerde jaarrekening van een going concern de waarde van de onderneming (resp. de waarde der aandelen) zou kunnen aflezen. Zij heeft een geheel andere doelstelling, waarbij men in de cijfers van heden en verleden alleen een uitgangspunt vindt voor een rationele toekomstverwachting. Het streven om de gehele toekomst in één bedrag te vangen en dit op de balans aan te geven, is tot mislukking gedoemd.

Mag ik voorts nog opmerken dat het beter is zo goed mogelijk de vervangingswaarde te schatten dan een historisch cijfer aan te houden, hetwelk, bij een gegeven prijsontwikkeling - al of niet in verband staande met de waarde van de geld-eenheid - zijn betekenis verloren heeft.

Overigens wijs ik erop, met alle respect voor de mening van Mr. de Wilde, dat het door hem ingenomen standpunt door enkele van onze grootste ondernemingen reeds is verlaten. De gedachte van „gulden is gulden” is bij de handels- en industriële ondernemingen en de dienstverleningsbedrijven reeds lang losgelaten, terwijl men ook bij verzekeringsinstellingen zich reeds lang met dit probleem bezig houdt.

Vragen of de aandeelhoudersvergadering beslissingen moet nemen over reorganisatie en liquidatie, hebben met het vraagstuk van stille en geheime reserves niets te maken. In het rapport van de subcommissie is dit soort problemen dan ook niet besproken.

De stelling dat vermogenswaardeschattingen zijn gebaseerd op subjectieve veronderstellingen omtrent de toekomstige behoefte van het bedrijf aan een vervangend productiemiddel, het tijdstip, de prijs en de kwaliteit van die toekomstige vervanging, geeft m.i. blijk van een misverstand.

De leer van de vervangingswaarde is toch gebaseerd op de wet van de continuïteit, als een wet van vertraging. Uit de omschrijving welke gegeven is in par. 21, blijkt dat de commissie de vermogensvermeerdering door exogene oorzaken, die geen bestanddeel der winst is, bij het opstellen der jaarrekening tot uitdrukking wil brengen en daartoe de produktiemiddelen, indien de daar gestelde voorwaarden zijn vervuld, wil waarden *op basis van* de vervangingswaarde. Dit houdt echter niet in, dat zij eventuele vermogensvermeerdering of vermogensvermindering door oorzaken die na de balansdatum *kunnen* optreden, daarin gaat betrekken. Bedoeld is een waardering op basis van de vervangingswaarde per de balansdatum van de in de productiemiddelen nog aanwezig geachte werkeenheden. Voorzoverre per de balansdatum reeds verwacht moet worden dat een economische vervanging van de prestatie-eenheden door een technisch afwijkend productiemiddel zal geschieden wordt wel degelijk ook met het verschil in bijkomende kosten rekening gehouden.

Aan de magische uitspraak van Mr. de Wilde, dat hij het bepaald onverantwoord acht de externe balans van de onderneming, zoals die voortvloeit uit de financiële historie van de onderneming, te vervangen door een vermogensopstel-

ling op basis van vervangingswaardeschattingen, liggen onjuiste veronderstellingen ten grondslag. Ik releveer t.d.a. dat de jaarrekening primair gericht dient te zijn op de winstbepaling. Vermogensvermeerderingen door exogene oorzaken, geen winst zijnde, vormen echter ook een deel van de financiële historie van de onderneming. Uit de balans zal dan o.a. blijken hoe het eigen vermogen is ontstaan uit het gestorte aandelenkapitaal, de gevormde reserve (niet uitgekeerde winsten) en de vermogensaanwas, geen winst zijnde.

De opmerking, dat een waardeopstelling op basis van vervangingswaarden de indruk zou geven, dat deze de vermoedelijk toekomstige opbrengstwaarden zouden aangeven, heeft m.i. geen reële betekenis. Indien van een rendabel bedrijf sprake is, verwacht men toch voor de toekomst winst en dus een gunstige marge tussen de opbrengst en de kostprijs, op basis van de vervangingswaarde. De opbrengstwaarde is dan dus hoger dan de vervangingswaarde. Eerst wanneer er reële aanwijzingen zijn, dat geen gunstige marge mag worden verwacht, is - volkomen in overeenstemming met de theorie - waardering tegen vervangingswaarde onjuist en zal onder omstandigheden de directe opbrengstwaarde die dan inderdaad veelal lager is dan de vervangingswaarde maatgevend kunnen worden.

De bezwaren van Mr. de Wilde veronderstellen dan ook een toepassing van de theorie van de vervangingswaarde, zonder dat de in de theorie gestelde voorwaarden zijn vervuld.

Voorts behoren de moeilijkheden bij de toepassing van de leer der vervangingswaarde en van de balansleer geen bezwaar te zijn om, zolang het doelmatig is, de gegeven richtlijnen te volgen, doch zullen deze moeilijkheden een uitdaging zijn om ze te overwinnen. Op deze weg is men verder gevorderd, dan Mr. de Wilde veronderstelt. In deze hebben de accountants geen andere mentaliteit dan van de leiders van ondernemingen mag worden verwacht.

Ad. 11. Over het vraagstuk van de waardebepaling van aandelen is een omvangrijke literatuur. Ook dit vraagstuk kan bij de vraag of stille en geheime reserves nog gewenst zijn, buiten beschouwing blijven. Men kan toch moeilijk stellen dat de waardebepaling eenvoudiger wordt wanneer maar stille en geheime reserves zijn gevormd.

Met de opmerkingen in paragraaf 18 van het rapport van de subcommissie, waarin wordt gesteld dat de winst- en verliesrekening een beknopte analyse dient te bevatten van het behaalde resultaat, dat bijzondere oorzaken van winst of verlies separaat moeten worden aangegeven en dat eventuele aanvullende mededelingen t.a.v. de verwachting voor het lopende boekjaar gewenst zijn, is Mr. de Wilde het blijkbaar eens.

Ad. 12. In paragraaf 12 noemt Mr. de Wilde een aantal voorbeelden, waar, zolang het rationele schattingen betreft, naar de mening der commissie, van geen stille of geheime reserves sprake is.

Dit geldt mede voor de bedrijfseconomisch volkomen juiste waardering van de voorraden en debiteuren als door hem omschreven bij handelsondernemingen.

Waar hij echter pleit voor afschrijvingen afhankelijk van het exploitatiesaldo, verdedigt hij een reeds lang overwonnen standpunt. Wat het voorbeeld van de zeven vette en zeven magere jaren betreft, merk ik op dat het wel zeer verstandig is in de vette jaren te reserveren voor de magere jaren, doch dat het nog niet noodzakelijk is ook de oogstberichten te vervalsen.

Niemand heeft dan ook bezwaar tegen openlijke reservering, zolang dit in overeenstemming met de statuten en in het belang der onderneming moet worden geacht, doch wel tegen de geheime reservering waardoor het inzicht in de financiële positie en de rentabiliteit wordt vertroebeld.

Tegen directe afschrijving van reclame-, research-, ontwikkelingskosten enz. zal de accountant in het algemeen geen bezwaar hebben, mits dit duidelijk uit de jaarrekening blijkt. Het betreft hier gewoonlijk immateriële activa. De gegevens welke de opeenvolgende balansen en de verlies- en winstrekeningen verschaffen dienen in onderling verband te worden beschouwd.

Ad. 13. Ook hier is misverstand ten aanzien van de vraag wanneer van stille resp. geheime reserves sprake is. Indien geen rekening gehouden zou worden met rationeel te verwachten verliezen op debiteuren, is van een onjuiste waardering sprake. Veelal zijn de in volgende jaren blijkende verliezen oorzakelijk verbonden met voorgaande jaren en het is zeker gewenst rekening te houden met deze latente risico's.

Zolang deze niet zo ernstig worden beoordeeld dat van een irrationele verwachting sprake is, zal geen accountant bezwaar kunnen maken.

Het is echter onjuist wanneer men de reserve debiteuren resp. de voorziening voor verliezen op debiteuren onder andere balansposten opneemt en de werkelijke verliezen niet zichtbaar maakt.

Zolang in totaal bezien de verliezen niet relatief hoog worden, zal geen enkele geldverschaffer het vertrouwen verliezen. De kans hierop is groter bij het vermoeden dat dergelijke verliezen weggewerkt zijn.

Ad. 14. De opmerking heeft m.i. in het kader van het onderhavige vraagstuk geen betekenis en is in strijd met het sub 11 door Mr. de Wilde gestelde. Indien de gevormde geheime reserve later wordt aangewend en dit niet uit de verlies- en winstrekening blijkt, zal een te gunstig beeld ontstaan van de winstcapaciteit van de onderneming.

Ad. 15. Het betoog, dat het vormen van en putten uit geheime reserves minder voorkomt dan vroeger en hiertoe ook minder aanleiding is, onderschrijf ik ten volle. Dat de mogelijkheid tot misbruik daardoor in feite tot beperkte proporties is teruggebracht, is m.i. meer een wensdroom. Het artikel van Mr. de Wilde geeft hiervan in ieder geval geen bevestiging.

Ad. 16. Het doelbewust vormen van stille en geheime reserves om anderen te benadelen, zal niemand willen verdedigen. De veronderstelde mogelijkheid dat men stille reserves wil opbouwen om meer riskante investeringen te doen, is een argument tegen de vorming van stille reserves. Wanneer men niet openlijk hiervoor wil reserveren, beoogt men eventuele verliezen hieruit onzichtbaar te maken.

Ad. 17. Ook deze redenering gaat aan het eigenlijke probleem voorbij. Ook al zijn de commissarissen te goeder trouw van mening dat de belangen van de aandeelhouders worden gediend, dan blijft nog de vraag of zij als voogden over derden mogen optreden, daarmede de aandeelhouders de mogelijkheid ontnemende tot een eigen oordeel te komen.

De beschouwingen met betrekking tot de mogelijkheid van belangentegengstellingen zijn m.i. te eenzijdig. Het is voorts niet de taak van de accountant om

het beleid van een bestuur te beoordelen, doch wel om te beoordelen of de verslaglegging dusdanig is, dat zij een beoordeling van het beleid mogelijk maakt.

Met de laatste zin van par. 17 trapt Mr. de Wilde een open deur in. In art. 14 van ons reglement van arbeid is bepaald, dat de goedkeurende verklaring bij een stuk mede betrekking heeft op de nadere gegevens, welke in de overige bescheiden worden verschaft met betrekking tot de inhoud van dat stuk.

Ad. 18. Bij een besloten N.V. waar in het algemeen geen goedkeurende accountantsverklaring wordt verlangd bij de gepubliceerde jaarrekening, doch een rapport wordt uitgebracht, ligt het probleem voor de accountant gewoonlijk veel gemakkelijker.

De opmerking, dat wanneer wel een openbaar verslag is uitgebracht, dit onderworpen is aan het kritisch commentaar van de financiële pers, doet in het kader van een 'pleidooi' voor het handhaven van het middel van geheime reserveringen eigenaardig aan, daar juist de bedoeling van de vorming van deze geheime reserves is deze kritiek onmogelijk te maken. Overigens zij herhaald, dat wel op een volkomen, doch niet op een volledige informatie wordt aangedrongen en elke accountant de bijzonderheden van het concrete geval in zijn overwegingen zal betrekken.

Ad. 20. Uit het rapport van de subcommissie blijkt, dat zij de balans ziet als onderdeel van de jaarrekening. De waardering van de balansposten is geen comp-tabel, doch een bedrijfseconomisch vraagstuk. De doelstelling is primair tot een zo goed mogelijke winstbepaling te komen; de verlies- en winstrekening dient de analyse van het behaalde resultaat aan te geven.

Uit het voorgaande volgt dat ook de subcommissie de balans niet ziet als een vermogensopstelling, waarbij de actuele waarde van het ondernemingsvermogen tot uitdrukking wordt gebracht. De gegevens van balans en verlies- en winstrekening dienen dan ook in onderling verband te worden beschouwd. Dit neemt niet weg dat een betere informatie wordt gegeven indien de vermogensvermeerderingen als gevolg van prijswijzigingen die geen winst vormen, mede tot uitdrukking worden gebracht.

Sub 21 van het rapport van de subcommissie wordt gesteld dat de waardering van de productiemiddelen op basis van de vervangingswaarde gemotiveerd is, tenzij, ook op de lange duur beschouwd, niet mag worden verwacht dat deze waarde in de prijs van het product zal worden goedgeemaakt.

De beschouwingen betreffende de wenselijkheid om de jaarwinst te specificeren, hebben mijn volle instemming. De mogelijkheid om stil of geheim te reserveren blijft dan ook dezelfde.

Ik herhaal dan ook dat er m.i. meer kans op is dat bij vorming van stille en geheime reserves het gewenste vertrouwen tussen directie en aandeelhouders blijvend wordt verstoord, dan indien een volkomen informatie wordt verschaft. De wenselijkheid van begrotingen op kortere of langere termijn onderschrijf ik volkomen, doch het lijkt mij dat het doel, hetwelk hiermede wordt beoogd, beter zal worden bereikt wanneer men - rekening houdende met de onzekerheid die nu eenmaal onverbreekelijk verbonden is aan het leven - uitgaat van rationele verwachtingen.

Mr. de Wilde is er niet in geslaagd aan te tonen dat stille en geheime reserveringen hiertoe nodig zijn. Dat hij „normale” en „gewenste” voorzieningen

mede als stille en geheime reserves beschouwt heeft alleen maar verwarrend gewerkt.

In verband met de laatste alinea merk ik op dat de accountant zowel in zijn adviserende als in zijn controlerende functie een open oog zal hebben voor de belangen van de onderneming. In het kader van zijn controlerende functie zal hij er echter tevens voor moeten waken, dat geen onjuist of onvolkomen beeld wordt gegeven van het gevoerde beleid, daar dit naar mijn stellige overtuiging op de lange duur niet in het belang van de onderneming zou zijn.

Resumerend releveer ik dat de in de bedrijfseconomie gegeven normen, mede gericht zijn op de bevordering van de continuïteit van de onderneming. Voorts ben ik van oordeel dat bij een juiste voorstelling van zaken een openlijke reservering, die in het belang van de onderneming is en waarbij de belangen van allen in aanmerking zijn genomen, slechts zelden op niet te overwinnen weerstand zal stuiten. Mocht dit bij uitzondering wel het geval zijn, dan zal men zich daarbij moeten neerleggen, aangezien niemand het recht heeft zichzelf als onfeilbaar te beschouwen en anderen te dwingen zijn mening als juist te aanvaarden.

De mening dat de leiders van de onderneming nimmer bewust of onbewust door eigen wensen en eigen belangen worden beïnvloed, is naïef en in strijd met de ervaring.